

Maciej JĘDRUSIK
Uniwersytet Warszawski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
e-mail: m.jedrusik@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0003-4438-9639

PRZEMIANY GOSPODARCZE I SPOŁECZNE WYSPY RODRIGUES (OCEAN INDYJSKI) OD ZASIEDLENIA DO WSPÓŁCZESNOŚCI

Economic and social transformations of the island of Rodrigues (Indian Ocean) from settlement to the present

Abstract: The article periodizes the economic and social development of the island of Rodrigues since its settlement. Important conditions of development and ongoing changes in the context of the concept of sustainable development were presented. The fate of the island is a good example of the sensitivity of island environments and the irreversibility of destruction carried out in isolation from the principles of sustainable development and attempts to restore the state of equilibrium. Almost the entire land area was completely transformed and exploited during two centuries of settlement, despite the small population. A lagoon with a large area, strongly biodiverse remained rich. The depletion of resources has led the population and local authorities to change their development strategy, also thanks to Rodrigues' autonomous status. Attempts have been made to implement sustainability. The small area of the island and its remoteness further stimulates the rate of this balancing. Rodrigues has become a base for sustainable tourism. Tourist traffic and accommodation base are growing slowly.

Keywords: Rodrigues Island, sustainable development, isolation, tourism

WSTĘP

Celem artykułu jest przedstawienie historii gospodarczej i społecznej wyspy Rodrigues – zależności Republiki Mauritiusu, wyznaczenie etapów jej rozwoju, cech determinujących te etapy oraz uwarunkowań wspomnianej ewolucji. Istotnym wątkiem jest także nawiązanie w opisie do cech rozwoju zrównoważonego, które w różnej formie i w różnym natężeniu, próbowano, świadomie lub nieświadomie implementować na badanym terytorium. Obszar badawczy jest szczególnie – to mała (ok. 100 km²), samotna (najbliższy sąsiad to Mauritius – ok. 600 km), stara wyspa wulkaniczna (Jędrusik 2005). Wszystkie te cechy sprawiają, że w ciągu całej historii wyspy, od czasu zasiedlenia, jej kontakty ze światem zewnętrznym, wzorami rozwoju i kultury, były co najmniej skromne. Współczesność zmienia ten stan bardzo powoli. Dane i informacje wykorzystane w artykule zaczerpnięto ze stosunkowo nielicznych, publikacji, w szczególności będących wynikiem badań geografów i socjologów francuskich z nieodległej wyspy Reunion (Dupon 1976; Gay 1998; Jauze 2015). Istotnym

Wpłynęło: 8.09.2022

Zaakceptowano: 13.12.2022

Zalecany sposób cytowania / Cite as: Jędrusik M., Przemiany gospodarcze i społeczne wyspy Rodrigues (Ocean Indyjski) od zasiedlenia do współczesności, *Prace i Studia Geograficzne*, 67.3, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 127–140, DOI: 10.48128/pisg/2022-67.3-07.

źródłem danych statystycznych, głównie z ostatniego półwiecza, były publikacje Ministerstwa Finansów i Rozwoju Gospodarczego Mauritiusu (2018). Wiele informacji na temat stanu środowiska oraz zmian jego zagospodarowania pozyskano także w trakcie obserwacji terenowych dokonanych w lipcu 2019 r.

PRZEGLĄD LITERATURY

Rozwój zrównoważony – niezbyt szczęśliwie na język polski przetłumaczone z angielskiego pojęcie *sustainable development* – jako zjawisko i jako problem naukowy jest wszechobecne we współczesnej geografii, ekologii, naukach społecznych... (Daly 1980; Giddings, Hopwood, O'Brien 2002; Redclift 2005 i in.). Niezależnie od rozmaicie formułowanych definicji łączy je wspólna myśl – trwałość rozwoju i jego racjonalność. Z dóbr i zasobów mają prawo korzystać kolejne pokolenia, a zadaniem aktualnego jest, przy maksymalizacji doczesnych korzyści, te dobra i zasoby konserwować i odtwarzać. Termin rozwój zrównoważony wielokrotnie był krytykowany w literaturze, a treść jego definicji podlegała zmianom, niemniej nawiązanie do trwałości i racjonalności gospodarowania przestrzenią i zasobami pozostawało obecne we wszystkich wersjach. O ile opracowań dotyczących rozwoju zrównoważonego nie brak, o tyle prace geograficzne dotyczące wysp są znacznie rzadsze. W literaturze światowej zajmowali się nimi z jednej strony geografowie francuscy, w szczególności z nieistniejącego już CEGET na Uniwersytecie w Bordeaux – tam powstały m.in. znakomite atlasy narodowe Reunionu (1975) i Mauritiusu (1997), z drugiej – członkowie komisji „Islands” działającej w ramach Międzynarodowej Unii Geograficznej. I jedni, i drudzy rzadko publikowali prace na temat wysp zachodniego Oceanu Indyjskiego (Barthès 2003; Bertile 1987; Bouchet, Gay 1998; Cazes 1998; Doumenge 1987, 1989; Dupon 1971; Fleurant 1989; Fontaine 1995; Gade 1985; Gay 2001; Gerbeau 1987; Giacottino 1987; Guébourg 1995, 1998, 1999; Jahangeer, Maillard 1997; Singaravelou 1987, 1989). Jeszcze rzadziej ich prace dotyczyły Mauritiusu i jego dependencji (Dupon 1976; Fritsch, Seetohul 1997; Gay 1998, Hubert 1987; Singaravelou 1997). Najważniejszym skupiskiem badaczy zajmujących się wyspą Rodrigues jest uniwersytet w Saint-Denis de la Reunion, ale i tam prace na temat najmniejszej z wysp Maskarenów są nieliczne (Jauze 2015). W polskiej literaturze geograficznej Maskareny są obecne śladowo. Badał je i opisywał M. Jędrusik (2001, 2002, 2003a, b, 2005) oraz K. Podhorodecka (2010, 2019). Znacznie większym zainteresowaniem wyspy i „izolaty” cieszyły się wśród antropologów społecznych i etnologów. Ci jednak prowadzili swe badania przede wszystkim na wyspach Pacyfiku Południowego badając lokalne społeczności (Firth 1965; Malinowski 1980, 1986; Kubary 1997 i in.). Rodrigues pozostawał jednak poza sferą ich zainteresowań.

WYSPY A ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY

Ryzykiem załamania zrównoważonego rozwoju są szczególnie obciążone terytoria niewielkie, izolowane. Zasobów jest tam obiektywnie mało, potrzeb dużo, a możliwości regeneracji środowiska są niewielkie. Małe i izolowane terytoria to w szczególności wyspy (Doumenge 1983; Beller, d'Ayala, Hein 1990; Jędrusik 2014). Środowisko przyrodnicze jest „zamknięte” przez przyrodniczą barierę i mało odporne na bodźce wewnętrzne i zewnętrzne. Dominuje monokulturowa gospodarka, mała i nieelastyczna. Skutki przeludnienia lub niedoludnienia są bardziej brzemienne niż na obszarach większych. Historia społeczeństw i gospodarek przytacza liczne przykłady klęsk na wyspach. Klęsk spowodowanych czynnikami naturalnymi – cyklonami, trzęsieniami ziemi, erupcjami, epidemiami, ale i antropogenicznymi – złym zarządzaniem, zachłannością plantatorów lub metropolii kolonialnych, wreszcie kombinacjami obu tych czynników, czego przykładem może być wciąż tkwiąca w hipotezach historia Rapa Nui (Jędrusik 2005). Smutne, że doświadczenia historyczne w skali globalnej, ale i lokalnej, rzadko stają się okazją do refleksji dla współczesnych społeczności, także tych zamieszkujących wyspy.

Bywają wyjątki. Jednym z nich są przeszłe i współczesne losy wyspy Rodrigues – najmniejszej w archipelagu Maskarenów na Oceanie Indyjskim – jednego z bardziej izolowanych obszarów świata.

CECHY PRZYRODNICZE I SPOŁECZNE WYSPY RODRIGUES

Rodrigues – to geologicznie najstarsza wyspa archipelagu Maskarenów o powierzchni 108 km², długa na 18, a szeroka na 6,5 km. Otacza ją laguna – wąska na wschodzie, szeroka na zachodzie (do 5 km szerokości) o powierzchni 240 km². Rafa koralowa ma długość 90 km. Od najwyższego wzniesienia – Mont Limon (398 m n.p.m.) w centrum wyspy promieniście rozchodzą się głęboko wcięte doliny, tworząc urozmaity krajobraz o silnie nachylonych stokach. Ku zachodowi teren się obniża, przechodząc w rozległą (ok. 10 km²), wapienną równinę. Nieliczne lasy porastają niemal wyłącznie najwyższe części wyspy.

Mimo przynależności do archipelagu Maskarenów, wyspa jest, przez swe oddalenie od pozostałych wysp, osamotniona. Od Mauritiusu dzieli ją blisko 600, a od Reunionu – blisko 800 km. Najbliższym sąsiadem na wschodzie jest odległa o ponad 5000 km Australia. Południowe skraje Półwyspu Indyjskiego są oddalone o 3500 km.

Dla Europy wyspę odkryto w 1528 r. Pierwsi osadnicy pojawili się, na krótko (2 lata) w 1691 r., chociaż już od początku XVII w. zawijali nań żeglarze holenderscy w celu uzupełnienia zapasów. Początki stałego osadnictwa datuje się na 1735 r. Znaczną część populacji stanowili czarnoskórzy niewolnicy. Pierwotnie, od 1725 r., zależna od Reunionu posiadłość francuska, w 1809 r. przeszła we władanie brytyjskie. W połowie XIX w. na Rodrigues mieszkało 250 osób. W przeciwieństwie do innych wysp Maskarenów, była jedyną, która uniknęła imigracji Indusów w drugiej połowie XIX w. W 1968 r. wraz z Mauritiusem proklamowała niepodległość jako jego dependencja, a w 2002 r. stała się jego regionem autonomicznym. W 2019 r. liczba ludności przekraczała 43 000 osób, co czyniło wyspę gęsto zaludnioną (396 os./km²) (*Digest of Statistics on Rodrigues 2018*).

Fot. 1. Mapa współczesnego Rodrigues w lokalnym biurze turystycznym
Photo 1. Map of contemporary Rodrigues island at the local tourist office

Fot./Photo by M. Jędrusik

INICJACJA I ETAP WSTĘPNY – OD „ZIEMSKIEGO RAJU” DO NIEGOŚCINNEJ SAWANNY

Pierwsi osadnicy z hugenotem François Leguat na czele, w końcu XVII w. postrzegali wyspę jako *Eden* pełen soczystej zieleni i wspaniałych gatunków zwierząt, z ogromnymi żółwiami i nietem *Pezophaps solitaria* na czele. To we wspomnieniach F. Leguata, wielokrotnie cytowanych w artykułach naukowych, ale i w przewodnikach turystycznych, pojawiają się opisy stad żółwi, tak licznych i tak gęsto spacerujących, że można było przemieszczać się po ich skorupach bez dotykania stopami ziemi na setkach metrów (np. Dairin i in. 2017). Żółwie rychło wybito – dla ich skorup i dla pozyskiwanego z nich tłuszczu. Nieumiarkowanie w pozyskiwaniu drewna jako opału i dla celów budowlanych oraz na potrzeby budowy tarasów pod uprawy, zwłaszcza roślin żywieniowych, doprowadziło do przetrzebienia lasów. To z kolei, wobec małych i nieregularnych opadów, których brak wynika z niewielkiej wysokości bezwzględnej wyspy, co ogranicza konwekcję i utrudnia tworzenie się chmur kłębiastych, przekształciło większość terytorium w suchą sawannę.

Świadectwa podróżników wskazują jednak, że jeszcze w połowie XIX w. Rodrigues był samowystarczalny żywnościowo. Sprzyjała temu niewielka populacja i obfitująca w faunę morską laguna, dostarczająca produktów zawierających białko zwierzęce. Na niewielkich polach uprawiano pszenicę, kukurydzę (plony 5 q/ha), ryż, liczne owoce. Także w początkach XX w. nie spotykano oznak głodu i niedożywienia wśród mieszkańców (Berthelot 2002). Ukształtowanie powierzchni i niewielkie terytorium wyspy zniechęcało do zakładania plantacji roślin towarowych. Rodrigues pozostawał skromnym dostawcą roślin żywieniowych dla Mauritiusu, podczas gdy większa wyspa specjalizowała się w uprawach eksportowych, w szczególności trzciny cukrowej.

Położenie geograficzne w pobliżu zwrotnika, niewielkie deniwelacje i nierozważna gospodarka człowieka przekształciły Rodrigues z „ziemskiego raju” w mało gościnne terytorium o powtarzających się suszach. Nieregularne opady były zasługą sezonowych cyklonów (od października do marca),

Fot. 2. Wyobrażenie krajobrazu wyspy Rodrigues sprzed zasiedlenia – obraz na ekspozycji przy Rezerwacie François Leguat

Photo 2. The image of the landscape of the island of Rodrigues before the settlement - painting on the exhibition at the François Leguat Reserve

Fot./Photo by M. Jędrusik

Fot. 3. Wymarły endemit – *Pezophaps solitaria*

Photo 3. Extinct endemic – *Pezophaps solitaria*

Fot./Photo by M. Jędrusik

Fot. 4. Suchy krajobraz wnętrza wyspy

Photo 4. The dry landscape of the island interior

Fot./Photo by M. Jędrusik

często o niszczycielskiej sile. Intensywne opady cyklonalne spłukiwały glebę, przy okazji zanieczyszczając wody laguny. Wreszcie, nadmierna eksploatacja tarasów doprowadziła do wyjąłowania gleb na znacznym terytorium. Jak pisze D. Gade (1985), wpływ człowieka na Rodrigues wykroczył poza

Fot. 5. Laguna Rodrigues

Photo 5. Lagoon of the island of Rodrigues

Fot./Photo by M. Jędrusik

efekty biotyczne. Uprawa roślin w rzędach na pagórkowatym terenie i trzymanie udomowionych zwierząt w nadmiernej liczbie doprowadziły do utraty większości wierzchniej warstwy gleby na początku XX wieku. Zanik i lokalna koncentracja gleby drastycznie zmodyfikowały hydrologię wyspy, a osadzanie się mułu w lagunie przyczyniło się do spadku liczebności ryb. Nieodłączna wrażliwość rodzimej fauny i flory, zagrożenia cyklonami i suszami, które pojawiają się na wyspie oraz presja demograficzna zaostrzyły tempo i stopień degradacji zasobów.

Niekorzystna ewolucja krajobrazu rolniczego, wycięcie lasów i zagłada endemicznych gatunków zwierząt są spektakularnymi przykładami nierozważnego i nie zrównoważonego rozwoju. Jak już wspomniano wyżej, taka nadmierna eksploatacja prowadzi do poważnych perturbacji wszędzie, ale małe i izolowane środowiska wyspiarskie o ograniczonych zasobach są szczególnie wrażliwe. Skala problemu rośnie zapewne odwrotnie proporcjonalnie do wielkości wyspy. Im mniejsza wyspa, tym mniejszy potencjał i mniejsza możliwość różnicowania strategii rozwojowych.

Interpretując w kontekście paradygmatu *sustainability* prace licznych autorów, zwłaszcza antropologów badających *izolaty* na odległych wyspach (Firth 1965; Malinowski 1980, 1986; Kubary 1997 i in.), można zauważyć, że paradoksalnie, najbliższe idei zrównoważonego rozwoju były społeczności wyspiarskie przed kolonizacją, w warunkach braku lub bardzo słabych kontaktów ze światem zewnętrznym. Podstawą zamkniętych gospodarek było rolnictwo samozaopatrzeniowe i ograniczone rybołówstwo uzupełniane przez ograniczony handel z sąsiadami (Jędrusik 2005). Harmonię zakłócały czasem wojny z sąsiadami, kataklizmy przyrodnicze, niekontrolowany wzrost populacji itp. Równowaga w eksploataowaniu zasobów natury trwała, a gospodarka zmieniała się wolno. Dobrze ilustrują to choćby prace R. Firtha o Tikopii (pierwsze wydanie w 1936), J.S. Kubarego (Jędrusik, Jackowska 1997 za: Kubary 1873) czy B. Malinowskiego (np. 1980, 1986) o Oceanii.

Skąd więc ten brak „zrównoważenia” na Rodrigues? Najprawdopodobniej odpowiedź tkwi w historii zaludnienia. W przeciwieństwie do wspomnianych wyżej *izolatów*, Rodrigues przed kolonizacją był bezludny. Ludność napływowa przywiozła ze sobą wzory kultury, gospodarowania, nieumiarkowanie w korzystaniu z zasobów, przy braku świadomości ekologicznej, z terenów znacznie zasobniejszych

niż Rodrigues. To odróżniało ją od populacji społeczności oceanicznych przez wieki zmagających się z żywiołami i od nich zależnymi. Takie zmagania wykształcały cechy dziś określane mianem wrażliwości lub świadomości ekologicznej.

Okres bezrefleksyjnej eksploatacji zasobów wyspy Rodrigues był najdłuższy. Trwał bowiem ponad trzy wieki, do drugiej połowy XX w.

ETAP DRUGI – KU RÓWNOWADZE

Niepodległość Republiki Mauritiusu początkowo nie poprawiła sytuacji wyspy. Rodrigues był traktowany jak peryferia kraju, a jego rozwój gospodarczy i cywilizacyjny nie należał do priorytetów państwa. Wobec wyczerpywania się zasobów naturalnych, co stało się barierą rozwoju, wyklądała się koncepcja rozwoju turystyki. Zbudowano lotnisko (w 1972 r.), bowiem jedynie transport lotniczy mógł zapewnić wystarczającą liczbę turystów. Początkowo loty odbywały się jedynie między Mauritusem a Rodrigues, później okresowo – nieliczne samoloty latały na Reunion. Baza noclegowa, składająca się z nielicznych pensjonatów rodzinnych w pobliżu stolicy – Port Mathurin – wzbogaciła się w 1982 r. o zajazd na przedmieściach, w pobliżu niewielkiej plaży. W latach 1980. rocznie przybywało na wyspę 1000-2000 turystów (Gay 1998). *Air Mauritius* zwiększył liczbę lotów, zapewniając około 100 miejsc tygodniowo. Znaczną ich część zajmowali jednak urzędnicy, przedsiębiorcy, emigranci z Rodrigues i ich rodziny. Brak połączeń był znaczącą barierą rozwoju turystyki, ale zarazem ochroną przed nadmierną eksploatacją terytorium pozbawionego niezbędnej infrastruktury turystycznej. Pierwsze dwa hotele otwarto w początkach lat 1990. Stanowiły one enklawy turystyczne, odseparowane od terytorium zarówno geograficznie, jak i społecznie, co wywoływało napięcia na linii: turyści – zarządcy – ludność miejscowa. Wskaźniki obłożenia obu hoteli były niskie, mimo zwiększenia wielkości samolotów i częstotliwości połączeń (zapewniających ponad 500 miejsc tygodniowo). Pod koniec lat 90. XX w. liczbę lotów podwojono, zapewniając około 1000 miejsc tygodniowo. Brak jednak dokładnych statystyk dotyczących ruchu turystycznego. Szacuje się, że w 1991 r. wyspę odwiedziło 1400 turystów zagranicznych (niebędących obywatelami Mauritiusu), w 1996 r. – 4500 (Gay 1998). Rozmiary tego ruchu powiększali turyści krajowi z Mauritiusu, co pozwalało szacować łączną liczbę turystów na kilkanaście tysięcy osób w 1996 r.

Jednak, odnosząc tę wartość zarówno do liczby mieszkańców Rodrigues, jak i do powierzchni wyspy – wskaźniki intensywności turystycznej pozostawały niewielkie, znacznie niższe od wyznaczanych dla innych wysp tropikalnych.

ETAP TRZECI: WSPÓŁCZESNOŚĆ – ODBUDOWA RÓWNOWAGI

Brak istotnej presji turystycznej pozwolił Rodrigues uniknąć losu licznych wysp turystycznych, w szczególności Mauritiusu, gdzie znaczna część wybrzeża została zabudowana hotelami, ogrodzona i pozbawiona waloru autentyczności. Autentyczność, spokój, dziedzictwo tradycji, dobry stan sanitarny, wzmocnione relatywnie niskimi cenami stały się znakiem rozpoznawczym wyspy, szeroko eksploatowanym w promocji Rodrigues jako celu turystycznego.

Ruch turystyczny росł wolno, co było efektem ograniczonej dostępności wyspy. Dominujące połączenia lotnicze między Mauritusem a Rodrigues, uzupełniono okresowo (2003–2006; 2015–2018) o loty na Reunion. W 2019 r. sześć połączeń dziennie z Mauritusem, samolotami ATR-72 pozwalało na przemieszczanie się blisko 3000 osób tygodniowo. Wciąż jednak turyści stanowili tylko część pasażerów. Rodrigues stał się celem podróży rodzinnych z sąsiednich wysp archipelagu, a sezon pokrywał się z okresem wakacji szkolnych. W 2018 r. na wyspę przybyło blisko 100 000 pasażerów (99% drogą lotniczą) (*Digest of Statistics on Rodrigues 2018*). Spośród nich, ponad 20 000 pochodziło z Rodrigues, ponad 50 000 z Mauritiusu (wciąż znaczną część stanowili przedsiębiorcy i urzędnicy). Osób, niebędących obywatelami państwa Mauritius było mniej niż 25 000 (z czego ponad 10 000

przybyło z Reunionu). Zakładając optymistycznie, że turyści stanowili połowę przybyszów pochodzących z Mauritiusu, liczba turystów, którzy odwiedzili Rodrigues w 2018 r. nie przekroczyła 50 000 osób (*Digest of Statistics on Rodrigues 2018*).

Złe doświadczenia z tworzeniem enklaw turystycznych w pierwszej połowie lat 1990. wzmogły tendencje do budowy niewielkich pensjonatów rodzinnych. Ich nielegalny rynek rozwijał się równolegle do oficjalnego hotelarstwa. Pojawiła się więc kolejna przesłanka do rozwoju turystyki zrównoważonej, jako przeciwwagi dla turystyki masowej. Z jednej strony ta idea odpowiadała rzeczywistym tendencjom – podstawą bazy noclegowej były małe, legalne lub nie, pensjonaty rodzinne. Z drugiej strony – przychylnie odnosili się do tej idei znaczący lokalni operatorzy turystyczni, którzy liczyli na zachowanie monopolu, zwłaszcza wobec obcych dużych agencji turystycznych, obecnych licznie na Mauritiusie.

Ten trend został wzmocniony po przyznaniu wyspie autonomii w 2002 r. Podjęto wówczas udane próby ochrony zagrożonych gatunków oraz restytucji gatunków pierwotnie zamieszkujących wyspę (*Sideroxylon bontoniamum*, *Elaeodendron orientale*, *Pittosporum senacia*, *Doricera trilocularis*, *Diospyros egrettarum*, *Foetidia mauritiana*). Odtworzono *café marron* (*Ramosmania heterophylla*).

Na wapiennej równinie na zachodzie utworzono w 2007 r., rezerwat *François Leguat Giant Tortoise* z kilkuset żółwiami z Aldabry (*Aldabrachelys gigantea*) i z Madagaskaru (*Astrochelys yniphora*, *Astrochelys radiata*), którymi zastąpiono wytępione przed 200 laty endemiczne gatunki *Cylindraspis vosmaeri* i *Cylindraspis peltastes*. Odtworzono skrajnie zagrożoną wyginieciem (70 osobników w 1970 r.) populację endemicznych owocożernych nietoperzy *Pteropus rodricensis*. Obszarami chronionymi stały się niektóre *motu* w lagunie – zwłaszcza *Iles aux Cocos* – miejsce gniazdowania ptaków wędrownych, rezerwat *Grande Montagne Nature Reserve* oraz *Anse Quitor* (dane pozyskane podczas obserwacji terenowych).

Te wysiłki proekologiczne są godne uznania. Warto jednak zwrócić uwagę, że dokonywane są w przestrzeni niemal całkowicie zniszczonej przez wcześniejszą działalność ludzką – nadmierną eksploatację zasobów oraz sprowadzenie w XVIII i XIX w. licznych gatunków inwazyjnych. Trzeba

Fot. 6. Pensjonat rodzinny w St-François

Photo 6. Family pension in St-François

Fot./Photo by M. Jędrusik

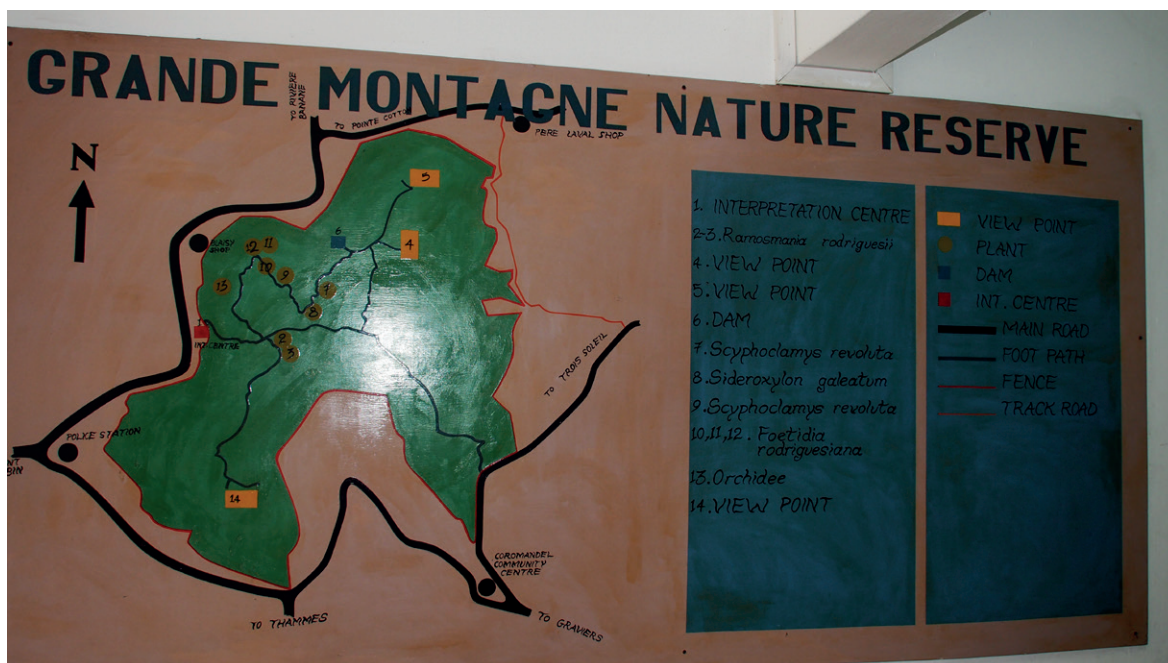

Fot. 7. Rezerwat François Leguat
Photo 7. François Leguat Giant Tortoise Reserve
Fot./Photo by M. Jędrusik

Fot. 8. Efekty restytucji żółwi w rezerwacie François Leguat
Photo 8. Effects of turtle restitution at François Leguat Reserve
Fot./Photo by M. Jędrusik

jednak podkreślić, że budowany jest nowy „ekologiczny raj”, a nie przywracany „dawny” porządek. To interesujące zjawisko godne jest osobnej analizy, na przykład w kontekście teorii koncepcji ewolucji cyklu turystycznego Butlera (1980) czy pracy Swarbrooke’a (1999).

Fot. 9. Grande Montagne Nature Reserve – największy rezerwat naturalny wyspy.
Photo 9. Grande Montagne Nature Reserve – the biggest natural reserve on the island
 Fot./Photo by M. Jędrusik

Fot. 10. Napisy przy ścieżce edukacyjnej
Photo 10. Inscriptions at the educational path
 Fot./Photo by M. Jędrusik

W tym kontekście używane przez operatorów turystycznych (*Rodrigues Tourist Office*) hasło: „Rodrigues Island an untouched Paradise” jest chwytliwe, ale nieprawdziwe. Bliższe rzeczywistości jest reklamowanie wyspy jako „The Anti-stress Island” (Jauze 2015). W tym kontekście, świadome

Fot. 11. Ourites – endemiczne ośmiorniczki – specjalność kulinarna Rodrigues

Photo 11. Ourites – endemic octopuses – Rodrigues culinary specialty

Fot./Photo by M. Jędrusik

Fot. 12. Napisy proekologiczne

Photo 12. Pro-ecological inscriptions

Fot./Photo by M. Jędrusik

dążenia władz lokalnych do zachowania umiaru w ruchu turystycznym (m.in. poprzez limitowanie połączeń lotniczych) są zrozumiałe. Jednocześnie pobyt nawet kilkudziesięciu tysięcy turystów rocznie nie wpływa znacząco niekorzystnie na ekosystem Rodrigues. Uniknięcie turystyki masowej pozwoli,

Fot. 13. Segregacja odpadów na Rodrigues
 Photo 13. Waste segregation on Rodrigues Island
 Fot./Photo by M. Jędrusik

być może, pomóc w ochronie tego, co jeszcze niezniszczone. W ramach zrównoważenia turystyki promuje się tradycyjne metody i techniki rolnicze, a wiele atrakcyjnych miejsc z rozbudowaną bazą noclegową to osiedla, w których pensjonaty wzniesiono między przydomowymi ogrodami i sadami. Promocja dziedzictwa kulturowego przejawia się także w lokalnej kuchni oferowanej turystom (w szczególności daniach z endemicznych ośmiornic *ourites*).

Przejawy kształtowania proekologicznej świadomości są na wyspie zauważalne. Pasażerów wysiadających z samolotów jeszcze przed odprawą zachęca się do pozostawienia w koszach plastikowych opakowań. Segregacja odpadów i odpowiednie, dobrze oznakowane pojemniki są wszechobecne.

Pojawiają się także pierwsze małe elektrownie wiatrowe. To zapewne przyszłość energetyczna Rodrigues, wobec silnych pasatów wiejących tam przez cały rok. Pozostaje mieć nadzieję, że ich budowa nie przekształci znacząco krajobrazu.

PODSUMOWANIE

Z pierwotnego „raju” pozostało na Rodrigues niewiele. Niemal cała powierzchnia lądu została przez żeglarzy i przez osadników przekształcona w ciągu zaledwie dwóch wieków i to mimo stosunkowo niewielkiej populacji. To potwierdza skąpość i kruchość zasobów wyspy. Pierwotnym „rajem” pozostaje za to wciąż laguna o dużej powierzchni, zasobna i bioróżnorodna.

Wyczerpywanie się zasobów skłoniło mieszkańców, a w szczególności władze lokalne do zdecydowanej zmiany strategii rozwojowej. Można to łączyć także z uzyskaniem przez Rodrigues statusu autonomicznego. Tak więc konieczność ekonomiczna i możliwości prawne przyczyniły się do znalezienia drogi prowadzącej do zrównoważenia rozwoju.

Z kolei, ograniczona powierzchnia wyspy i jej oddalenie od „świata” wpływa dodatkowo stymulująco na tempo tego równoważenia – powstrzymując Rodrigues przed nadmierną eksploatacją współczesnych zasobów będących bazą turystyki zrównoważonej. Ruch turystyczny rośnie powoli. Baza noclegowa również – ograniczana także skąpyimi zasobami słodkiej wody. Przy małych pensjonatach baseny ze słodką wodą są zbędne.

Być może zrównoważonemu rozwojowi sprzyja także tradycja spokojnego, „leniwego” życia na „anti-stress Island”. Jednak jest to zupełnie nowa, kreowana przez ostatnie 30 lat równowaga. Raj, o którym wspominali dawni kronikarze przestał istnieć już dawno, zniszczony łatwo i szybko. Dzięki temu losy wyspy Rodrigues można przywoływać jako istotny przykład wrażliwości środowisk wyspiarskich i nieodwracalności zniszczeń dokonywanych w oderwaniu od zasad zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Atlas des D.O.M.* 1. La Réunion, 1975, CNRS IGN, Paris.
- Atlas de Maurice*, 1997, Université Michel de Montaigne – Bordeaux 3, Talence.
- Barthès C., 2003, *L'État et le monde rural à Mayotte*, CIRAD-Karthala, Montpellier, Paris.
- Beller W., d'Ayala P., Hein P. (red.), 1990, *Sustainable development and environmental management of small islands*, UNESCO, Parthenon Publishing Group, Carnforth, Park Ridge, Paris.
- Berthelot L., 2002, *La Petite Mascareigne: aspects de l'histoire de Rodrigues*, African cultural centre, Port Louis.
- Bertile W., 1987, La Reunion sur la voie du développement?, *Annales de Géographie*, 533, 33–38.
- Bouchet P., Gay J.-Ch., 1998, Les Hauts de la Réunion conquis par les loisirs, *Mappemonde*, 51, 3, 31–37.
- Butler R. W., 1980, The Concept of a tourist area cycle of evolution: implication for management of resources, *Canadian Geographer*, vol. XXIV, 1, 5–12.
- Cazes V., 1998, Le développement touristique d'une île corallienne: l'exemple de Desroches (Groupe des Amirantes, Archipel des Seychelles), *Les Cahiers d'Outre-Mer*, 203, 323–336.
- Cazes-Duvat V., 2001, *Atlas de l'environnement côtier des îles granitiques de l'archipel des Seychelles*, Université de la Réunion, CIRAD, Saint-Denis.
- Cazes-Duvat V., 2001, Le poids des contraintes physiques dans le développement des atolls: l'exemple de l'archipel des Maldives (Océan Indien), *Les Cahiers d'Outre-Mer*, 213, 3–25.
- Dairin C., Labourdette J.-P., Auzias D. i in., 2017, *Maurice, Rodrigues. Country Guide 2018*, Les Nouvelles Editions de l'Université, Paris.
- Daly H. E., 1990, Toward some operational principles of sustainable development, *Ecological Economics*, 2, 1, 1–6.
- Digest of Statistics on Rodrigues 2018, 2019*, Ministry of Finance and Economic Development, Port Louis.
- Doumenge J.-P., 1987, Les îles Seychelles, *Annales de Géographie*, 533, 78–101.
- Doumenge J.-P., 1989, *Le tourisme dans les Iles Seychelles: effets sur l'économie et l'environnement* [w:] *Iles et tourisme en milieux tropical et subtropical*, CRET-SEPANRIT-CEGET, Bordeaux, 255–264.
- Doumenge F., 1983, *Aspects de la viabilité des petits Etats insulaires*, CNUCED, Genève.
- Dupon J.-P., 1971, Les immigrants indiens de la Réunion. Evolution et assimilation d'une population, *Les Cahiers d'Outre-Mer*, 95, 218–244.
- Dupon J.-F., 1977, *Contraintes insulaires et fait colonial aux Mascareignes et aux Seychelles. Etude de géographie humaine*, Université de Lille III, Lille, Paris.
- Firth R., 1965, *We the Tikopia, kingship in primitive Polynesia*, Beacon Press, Boston.
- Fleurent Y.-E., 1989, *La Réunion: un tourisme tropical différent?*, CENADOM, Talence.
- Fontaine G., 1995, *Mayotte*, Karthala, Paris.
- Fritsch B., Seetohul B.D., 1997, *Rodrigues, Agalega et Saint-Brandon* [w:] *Atlas de Maurice*, Université Michel de Montaigne – Bordeaux 3, Talence.
- Gade, D., 1985, Man and Nature on Rodrigues: Tragedy of an Island Common. *Environmental Conservation*, 12, 207–216, DOI : 10.1017/S0376892900015940 (dostęp: 30.10. 2022).
- Gay J.-Ch., 1998, *La dynamique touristique de l'île Rodrigues (Maurice)*. Actes des 7èmes Journées de géographie tropicale de Brest. Nantes, Ouest éditions/Presses académiques, 205–212.
- Gay J.-Ch., 2001, L'île-hôtel, symbole du tourisme maldivien, *Les Cahiers d'Outre-Mer*, 213, 26–52.
- Gerbeau H., 1987, *Approche historique du fait créole à la Réunion* [w:] *Iles tropicales: insularité, „insularisme”*, CRET, Université de Bordeaux, Bordeaux, 125–156.

- Giacottino J.-C., 1987, *Problématique et perspectives du développement des petits pays insulaires tropicaux* [w:] *Iles tropicales: insularité, „insularisme”*, CRET, Université de Bordeaux, Bordeaux, 167–192.
- Giddings, B., Hopwood, B., O'Brien, G., 2002, Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development *Sustainable Development* 10, 187–196, DOI: 10.1002/sd.199 (dostęp: 30.10.2022).
- Guébourg J.-L., 1995, Migrants et clandestins de la Grande-Comore, *Les Cahiers d'Outre-Mer, Iles Tropicales*, 191, 295–318.
- Guébourg J.-L., 1998, *Socotra, une île hors du temps*, CRET, Bordeaux.
- Guébourg J.-L., 1999, *Petites îles et archipels de l'Océan Indien*, Karthala, Paris.
- Houbert J., 1987, *L'indépendance de Maurice et ses Dépendances* [w:] *Iles tropicales: insularité, „insularisme”*, CRET, Université de Bordeaux, Bordeaux, 443–458.
- Jahangeer A., Maillard J.-C., 1997, *Tourisme* [w:] *Atlas de Maurice*, Université Michel de Montaigne – Bordeaux 3, Talence.
- Jauze J.-M., 2015, Ecotourism as a Means of Conservation of the Landscape of Rodrigues Island, *Miscellanea Geographica*, 19, 2, 9–13.
- Jędrusik M., Jackowska M. (red.), 1997, *Wyspy ciepłych mórz. Jana Stanisława Kubarego notaty z podróży po Mikronezji*, WGSR UW, Warszawa.
- Jędrusik M. 2001, *Izolacja jako zjawisko geograficzne*, Uniwersytet Warszawski WGiSR, Warszawa.
- Jędrusik M., 2002, Przyrodnicza, społeczna i gospodarcza specyfika środowisk wyspiarskich, *Czasopismo Geograficzne*, 73 (1–2), 3–12.
- Jędrusik M., 2003a, Przyrodniczy potencjał turystyczny oraz formy jego wykorzystania na wyspach tropikalnych i subtropikalnych, *Prace i Studia Geograficzne*, 32, 141–158.
- Jędrusik M., 2003b, *Les îles avec et sans passé. Le cas de South Ari Atoll (Iles Maldives)* [w:] P. Cosaert, F. Bart (red.), *Patrimoines et développement dans les pays tropicaux*, DYMSET, Pessac, 641–648.
- Jędrusik M., 2005, *Wyspy tropikalne. W poszukiwaniu dobrobytu*, WUW, Warszawa.
- Jędrusik M., 2014, The elusive sustainable development of small tropical islands, *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, 18, 3, 26–30, DOI: 10.2478/mgrsd-2014-0026.
- Malinowski B., 1980, *Wierzenia pierwotne i formy ustroju społecznego; O zasadzie ekonomii myślenia*, PWN, Warszawa.
- Malinowski B., 1986, *Ogrody koralowe i ich magia*, PWN, Warszawa.
- Podhorodecka K., 2010, *Wielokulturowość mieszkańców wyspy Mauritius jako czynnik sprzyjający rozwojowi turystyki*, [w:] E. Puchnarewicz (red.), *Wielokulturowość w turystyce*, Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie, 275–285.
- Podhorodecka K., 2019, *Turystyka na obszarach wyspiarskich wobec światowego kryzysu gospodarczego*, WUW, Warszawa.
- Redclift M., 2005, Sustainable development (1987–2005): an oxymoron comes of age. *Sustainable Development*, 13, 212–227, DOI: 10.1002/sd.281.
- Singaravelou, 1987, *Tentatives de diversification d'une économie de plantation: le cas de l'île Maurice* [w:] *Iles tropicales: insularité, „insularisme”*, CRET, Université de Bordeaux, Bordeaux, 319–330.
- Singaravelou, 1989, *Le rôle du tourisme dans l'économie mauricienne* [w:] *Iles et tourisme en milieux tropical et subtropical*, CEGET-CRET, Talence, 265–278.
- Singaravelou, 1997, *Conclusion Générale: Maurice vers le XXIe siècle* [w:] *Atlas de Maurice*, Université Michel de Montaigne – Bordeaux 3, Talence.
- Swarbrooke J., 1999, *Sustainable tourism management*, CABI Publishing, New York.